

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

דרך שקדמה לתורה: המסע מים סוף כהכנה למעמד הר סיני דוד סבתו

[א] תחנה ראשונה: 'שם שם לו חק ומשפט' - מי מרה ועקרונות הברית (שמות טו, כב-כז)

1. (כב) וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיָּם סוּף וַיֵּצֵאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר

וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם:

(כג) וַיָּבֹאוּ מִרְיָה

וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מִיָּם מִמֶּרְהָ כִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְהָ:

(כד) וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתָּה:

(כה) וַיִּצְעַק אֵל ה' וַיֹּרֶהוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמָּתְקוּ הַמַּיִם

שֵׁם שֵׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסָּהוּ:

(כו) וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה

וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתַי וְשִׁמְרָתָ כָּל חֻקֵּי

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפָּאֵךְ: ס

(כז) וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּים עָשָׂרָה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם:

2. יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים ג, 4-8

אז לקח משה קצה של כפיס עץ, שהיה מוטל לרגליו, ובקעו ועשה את החתך לארכו של העץ וזרקו והוכיח לעבריים ששמע אלהים לתפילותיו והבטיח להפוך את המים לכאלה שהם מתאווים להם אם יעשו את המצווה לא מתוך היסוסים אלא מרצון. כששאלו מה עליהם לעשות שהמים ייטבו צווה לאנשים.. לעמוד סביב הבאר ולשאוב והבטיחם שלאחר שישאבו את רובם יהיו המים הנשארים ראויים לשתייה. והללו עמדו ועמלו, ולאחר שהולקו המים בלי הרף ונוקו נעשו סוף סוף ראויים לשתייה.

3. מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דויסע א

דורשי רשומות אמרו ולא מצאו מים. דברי תורה שנמשלו למים ומנין שנמשלו למים שני' הוי כל צמא לכו למים. ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חוק ומשפט וגו'. ר' יהושע אומר זה עץ של ערבה, ר' אלעזר המודעי אומר זה עץ של זית שאין לך עץ מר יותר מעץ זית, ר' יהושע בן קרחה אומר זה עץ הרדופני. ר' שמעון בן יוחאי אומר דבר מן התורה הראהו שנאמר ויורהו ה' עץ, ויראהו ה' עץ אינו אומר אלא ויורהו כענין שנאמר ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך (משלי ד ד). ר' נתן אומר זה עץ קתרוס ויש אומרים עקר תאנה ועקר רמון. דורשי רשומות אמרו הראהו דברי תורה שנמשלו לעץ שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' (שם ג יח). שם שם לו חק ומשפט, חק זה השבת ומשפט זה כיבוד אב ואם דברי ר' יהושע, ר' אלעזר המודעי אומר חק אלו עריות שני' לבלתי עשות מחוקות התועבות (ויקרא יח ל) ומשפט אלו דיני אונסין ודיני קנסיות ודיני חבלות:

4. קאסוטו, פירוש לספר שמות, עמ' 127

ויורהו ה' עץ מיוחד, שמטבעו שואב לתוכו את המלח שבמים וממתיק אותם. תכונה זו נמצאת לפי עדותם של נוסעים, באחד ממיני הסילונים שבמקום.

5. מלכים ב פרק ב פסוק יט - כב

(יט) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשֵׁב הָעִיר טוֹב כְּאֲשֶׁר אָדָנִי רָאָה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשֻׁכָּלֶת: (כ) וַיֹּאמֶר קְחוּ לִי צִלְחִית חֲדָשָׁה וְשִׁימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו: (כא) וַיֵּצֵא אֶל מוֹצָא הַמַּיִם וַיִּשְׁלַךְ שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר פֹּה אָמַר ה' רְפָאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשֻׁכָּלֶת: (כב) וַיִּרְפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כַּדְּבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֶּר:

6. רש"י

שם שם לו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין: ושם נסהו - לעם, וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בלשון יפה, בקש עלינו רחמים שיהיה לנו מים לשתות, אלא נתלוננו:

7. רשב"ם

(כה) ויורהו - לשון יורו משפטיך: שם שם לו חוק ומשפט [ושם נסהו] - שם במרה על ידי עלילות הנסיון אשר שם להצמיאם למים ואחר כך ריפא להם את המים התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדם

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

והוא יעשה צורכיהם. והיאך שם לו חוק ומשפט? שאמר להם אם שמוע תשמע לקול יי"י אלהיך וגו' ושמרת כל חוקיו שצויה אתכם:

[ב] תחנה שניה: ניסיון המן והופעת מצוות השבת (פרק טז)

1. רש"י: למען אנחנו הילך בתורת - אם ישמרו מצוות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט:

2. רשב"ם

(ד) למען אנחנו - מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו כי וילכו בתורות... (כג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר יי"י - מיום הראשון ואני לא הגדתי לכם. ומשה נתכוון שיהיו תמיהים כשימצאו משנה להודיע להם עתה כבודו של יום השבת:

שבת המן	בריאית האדם ושבת בראשית
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן ה' לָכֶם לֶאֱכֹלָהּ: (טז) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְקַטֹּף מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ... וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לְקַטֹּף לֶחֶם מִשְׁנָה... (כט) רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יּוֹמִים שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמֶּקְמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: (ל) וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:	(כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתֵתִי לָכֶם אֶת כָּל עֲשֵׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לֶאֱכֹלָה... וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי: (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צָבָאָם: (ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכָל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

[ג] תחנה שלישית: מסה ומריבה וההתגלות בצור (יז, א-ז)

1. ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סיני למסעייהם על פי יי ויחננו ברפידים

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר עִבְרָא לְפָנַי הָעַם וְקַח אִתָּךְ מִזֶּקֶן יִשְׂרָאֵל, וּמִטָּף אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הָיָר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: (ו) הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִפִּיתָ בַּצּוּר וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זֶקֶנִי יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסֵּה וּמְרִיבָה, עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת יי לֹאמַר הִנֵּה יי בִּקְרָבָנוּ אִם אֵין:	(ג) וַיֵּצֵא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֶּן הָעָם עַל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרָיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֵת בְּנֵי וְאֵת מִקְנִי בַּצָּמָא: (ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יי לֹאמַר מָה אֶעֱשֶׂה לָּעַם הַזֶּה עוֹד מֵעַתָּה וְסָקֵלְנִי:
---	--

(ה) ויאמר יי אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר עִבְרָא לְפָנַי הָעַם וְקַח אִתָּךְ מִזֶּקֶן יִשְׂרָאֵל, וּמִטָּף אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הָיָר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ:

(ו) הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִפִּיתָ בַּצּוּר וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם

וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זֶקֶנִי יִשְׂרָאֵל:

(ז) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסֵּה וּמְרִיבָה, עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת יי לֹאמַר הִנֵּה יי בִּקְרָבָנוּ אִם אֵין:

2. רש"י: וקח אתך מזקני ישראל - לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעיינות היו שם מימי קדם:

3. אברבנאל

ישראל חנו ברפידים שהיה קרוב אל הר סיני כדי שישיראל משם יכינו עצמם לבוא אל הר האלהים כענין מה שנאמר (עמוס ד' י"ב) הכון לקראת אלהיך ישראל. והנה הי"ת ידע צורכם אל המים כי מחנה גדול ועצום כמוהו היה בלתי אפשר שיעמדו מבלי מים תמיד ובמדבר לא ימצאו נחלי מים והיה אם כן מההכרח להספיק צורכם במים על ידי נס כמו שעשה במן כל ימי לכתם במדבר. אבל היה דעתו ורצונו יתברך לתת להם המים בסיני כי להיות המים רמז לתורה כמו שאמר (ישעיה נ') הוי כל צמא לכו למים מפני הדמיון שיש לתורה עם המים היה מהראוי שכמו שמסיני יקבלו את התורה ככה משם יצאו המים לכל העדה. הלא תראה שלעתיד לבוא לפי שיעד כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים יעד גם כן שאז יצאו מים חיים מירושלים ומעין מבית ה' יצא כי מן המקום שתצא התורה יצאו המים ולזה לא נתן יתברך להם ברפידים המים שהיו צריכים אליהם. אבל הודיע למשה שיכנס מן הצור בחורב הוא סיני כמו שאמר ויבואו אל הר האלהים חורבה כי לכך נקרא חורב לפי שהיה המדבר ההוא ציה גם חום ולא היה מים... הנה אם כן ה' מסיני בא לתת תורה לישראל ומסיני בא לתת להם מים. התורה יצאה מן הצור תמים פעלו יתברך, והמים יצאו גם כן מן הצור אשר בסיני. ומפני זה נאמר במים הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב... אמר הצור בה"א הידיעה לפי שהיה הניכר ונודע אצל משה ולא היה בהר חורב צור אחר כי אם זה ועליו נאמר ושמתיך בנקרת הצור וצוהו שיקח מהזקנים עמו דוגמת מה שיעשה בקבול התורה שיעלו עמו מזקני ישראל כי רצה לתת המים במקום ובאופן שיתן את התורה ... לכן צוה יתברך למשה שיקח עמו זקני ישראל כמו שעשה בקבלת התורה שצוהו עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל אבל במי מריבה שלא היה הרמז הזה הקהיל את כל העדה.